

Світлана ШЕВЧЕНКО, канд. пед. наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net ORCID: 0000-0002-0432-8893

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ІДЕЇ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національно-культурний підхід, загальна середня освіта України,

Загально визнане реформування змісту загальної середньої освіти України стало стратегічним завданням її розбудови. «У сучасному економічному світі людський капітал становить найбільшу кількість частина накопичених національних ресурсів. Наявність людського капіталу є показник матеріального добробуту країни і суспільства в цілому» [1, с. 133]. На сьогодні мета патріотичного виховання – це виховання свідомого громадянина, патріота, набуття школярів соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємин, формування в учнів потреби та умінь жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної культури. Патріотичне виховання в школах спрямовується на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно здійснюється на всіх етапах навчання в школі, забезпечується всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України. В основу виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Мета: розкрити ідеї українських інтелектуалів, як основне завдання

національно-патріотичного виховання в сучасних умовах середньої загальної освіти України.

Український патріотизм – синтетична категорія, яка включає все незаперечно цінне в історії державності. Він стимулює національно-державний розвиток, спрямований на становлення громадянського суспільства. У нормативно-правових документах патріотизм визначають як прагнення до свободи, любов до Батьківщини, вірність і служіння їй і своєму народові, дієву турботу про їх благо, активне сприяння утвердженню й розвитку України як вільної суверенної правової демократичної соціальної держави, готовність обстоювати й захищати її територіальну цілісність, незалежність; сприяння гармонізації державних, суспільних, громадських і особистісних інтересів; невіддільність від неї своєї долі.

На сучасному етапі України завдання середньої освіти педагогів полягає в тому, щоб формуючи в учнів поняття патріотизму звертатися до золотої спадщини українських інтелектуалів. Як стверджує Юрій Липа «патріотизм для українця не є декоруванням рідного краю й бомбастичним повторенням абстрактних гасел. Про Україну і про свій патріотизм пересічний українець взагалі не любить говорити. Хто пригадує людей, що йшли на смерть за свій край, ствердить, що вони робили це без зайвих слів і без декламацій». Характер прив'язання до краю був глибоко родинний. Це – дім, «своя хата» – ідеал українського патріотизму, де є «своя правда». «Поняття краю як Родини, як Хати, як Дому – це осердя всього найлюдянішого, усіх ідеалів людини, праджерело усіх найкращих почувань і всі можливості розвою. Дім – це те місце, де найбільше людина є людиною. Це осередок людства для українця» [5, с. 164–165]. Педагогічна спадщина прирощує поняття патріотизму совісністю, яку Василь Сухомлинський називав стрижневою і такою, що визначає решту людських якостей; повагою до людини загалом, любов'ю до сім'ї, до рідного міста/села, до природи, до рідної мови, почуттям обов'язку, відповідальності й вірності Батьківщині, працелюбністю і прагненням брати активну участь у її перетворенні, ненавистю до її ворогів, бережливим ставленням до природи [7, с. 229–239]. Ключова роль української мови як шкільного предмета у формуванні національної і культурної ідентичності визначається тим, що мова – це те, що робить Україну Україною, а українців – українцями. Саме мова є стрижневою ознакою українськості, золотим її

осердям. Вона забезпечує становлення світогляду здобувачів освіти, інтегрує соціум, з населення гуртує народ, визначає не схоже на інші обличчя нації. Саме через опанування мови формується національна і культурна ідентичність – усвідомлення людиною своєї належності до певної національної збірноти і культури шляхом визнання і засвоєння її цінностей, норм, ідей, пріоритетів, смаків, традицій, ототожнення себе з культурними зразками тощо. Тому настільки важливо формувати в учнів розуміння визначальної ролі державної мови в самоідентифікації українців як нації й у знищенні якої ворог убачає демонтаж самої нації, позбавлення її права на існування [2]. Адже «основні національні цінності: патріотизм, історична пам'ять, захист Вітчизни... Основні громадські цінності: захист прав і свобод, повага закону...» [8, с. 993].

До якостей громадянина-патріота Василь Сухомлинський відносить гармонію розуму, думок, ідей, почуттів, учинків, а також стійку переконаність у їх правильності. Відомий педагог пріоритетизував необхідність виховання в учнів любові до свого народу, відповідальності, обов'язку щодо нього; постановку учнями особистісної проблеми перед власною совістю у питаннях вибору моральної поведінки щодо своєї Батьківщини. До патріотичних цінностей відносять: національну ідею, українську мову, національну культуру, історію народу і держави, національну самовизначеність (тожсамість), громадянську активність, дотримання законів (законослухняність), Батьківщину (малу й велику), лідерів і героїв нації, держави, матір, батька [4; 6]. Отже, ідеї видатного педагога є не лише орієнтиром у національно-патріотичному вихованні молодого покоління в освітній сфері, але і вказівником для майбутніх поколінь визнання своєї культури шляхом засвоєння її цінностей. Доцільно лише педагогам у загальноосвітніх закладах шкіл реалізовувати постійний національно-культурний підхід у контексті сучасного навчання через тактику мотиваційно-діяльнісного ставлення до учнів. Педагогічний колектив так значно швидше вплине на розвиток учнів за рахунок різних підходів, методів їх цілісності і системності педагогічної дії, яка стане єдиним напрямом у виховному процесі учнів. Тому ефективним є загальне національно-культурне виховання підростаючого покоління через інтеграцію шкільних предметів, урочної та позакласної роботи.

Таким чином, ми з'ясували, що ідеї українських інтелектуалів, є основним завданням національно-патріотичного виховання в сучасних умовах середньої загальної освіти України. Їх активної громадянської позиції та цінностей, виховання почуття патріотизму, поширення національної культури серед шкіл України, що є характерною ознакою і важливістю у всьому навчально-виховному процесі виховання своєї ідентичності, патріотичності, де чітко визначається: розуміння і сприйняття української ідеї; сприяння розбудові державної незалежності; засвоєння національних цінностей: української культури, мови; прищеплення шанобливого ставлення до історичної пам'яті.

Перспективи подальших досліджень. Нині проблеми педагогічної освіти зумовлені новими цивілізаційними викликами, які органічно взаємопов'язані, це досягнення єдиної мети – підвищення якості національно культурної освіти та забезпечення підготовки шкільної молоді до життя у сучасному українському повоєнному суспільстві.

Конфлікт інтересів. Важливим чинником у вирішенні даної проблеми є шкільна освіта. Для держави вигідність якісної шкільної освіти полягає у патріотичному вихованні, національно-культурній компетентнісній підготовці учнів та їх толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Makarov, Z., Ovsiankina, L., Tokuieva, N., Shevchenko, S., Zagorodnya, A., & Tadeush, O. (2023). The Management of Innovation Processes in Higher Education Institutions of Ukraine on the Way to the Formation and Development of the European Knowledge Market. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 15, 4, 132-158 <https://doi.org/10.18662/rrem/15.4/785> <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/6360>
2. Бондаренко Н. (Київ, 18–23 серп. 2022). Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. *Обдаровані діти – скарб нації! : матер. III Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф.* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 139–149. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.
3. Загородня, А. (2024). Роль соціально-антропологічного чинника у процесі актуалізації питання національної самоідентифікації та самосвідомості народу в творчій спадщині мислителів української діаспори. *Наука і техніка сьогодні*. 5(33). 621-630. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)-621-630](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)-621-630) https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741293/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D1%96-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0-5_33_-621-630%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%90.%D0%90..pdf
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 (2015) // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України. 8. 87–95.
5. Липа Ю. (1992). Призначення України. Друге незмінене видання. Львів: Просвіта, 272.
6. Мокан В. (2025). Військово-патріотичне виховання: курс на відродження. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3243419-vijskovopatrioticne-vihovannakurs-na-vidrozdenna.html>
7. Сухомлинський В. О. (1977). Вибрані твори : в 5 т. Київ: Рад. шк. 3, 668; 5, 670.
8. Шевченко, С. (2024). Пріоритети сучасної освіти як предмет філософсько-освітньої рефлексії. *Наука і техніка сьогодні*. №5(33). 987-996. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)) <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/archive>